

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПОСАД НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВНЗ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Красюк Т.В., к. ю. н.,
асистент кафедри трудового права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті проаналізовано наявні переліки посад науково-педагогічних працівників. Виявлено певні недоліки Закону України «Про вищу освіту» та інших нормативно-правових актів, сформульовано пропозиції щодо їх подолання.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, науково-педагогічний працівник, наукова пенсія, науково-педагогічна діяльність, перелік посад.

В статье проанализированы существующие перечни должностей научно-педагогических работников. Выявлены определенные недостатки Закона Украины «О высшем образовании» и других нормативно-правовых актов, сформулированы предложения по их преодолению.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, научно-педагогический работник, научная пенсия, научно-педагогическая деятельность, перечень должностей.

Krasiuk T.V. DIFFERENTIATION OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL POSITIONS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS STAFF: THE PROBLEMATIC ISSUES

The article analyzes the existing lists of scientific and pedagogical workers. The certain shortcomings of the Law of Ukraine “About High Education” and other normative-legal acts are revealed, the proposals to overcome them are made.

Key words: scholars, educators, high education institutions, science pension, list of posts.

Постановка проблеми. Вища освіта належить до найважливіших напрямків державної політики, адже вона є стратегічним ресурсом соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу держави, створення умов для самореалізації кожної особистості [1].

Сфера вищої освіти безпосередньо пов'язана з роботою фахівців, які професійно займаються науково-педагогічною діяльністю у вищих навчальних закладах, а саме науково-педагогічних працівників. Сьогодні не існує єдиного повного переліку посад нау-

ково-педагогічних працівників, а діє кілька переліків, які мають свої відмінності. Визначення вичерпного переліку посад на законодавчому рівні, які мають бути віднесені до посад науково-педагогічних працівників, має практичне значення при встановленні режиму робочого часу, умов оплати праці, наданні відпустки, призначенні пенсії, а також у реалізації соціальних гарантій для науково-педагогічних працівників.

Верховна Рада України 26 листопада 2015 року прийняла новий Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848-VIII, що, зокрема, врегулював механізм пенсійного забезпечення наукового (науково-педагогічного) працівника. На жаль, відсутність вичерп-

ного документа, яким має бути Перелік посад наукових (науково-педагогічних) працівників установ, організацій, підприємств, вищих навчальних закладів, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги в разі виходу на наукову пенсію, стає на перешкоді виконання положень ч. 5 ст. 37 Закону № 848-VIII. Віднесення того чи іншого працівника до науково-педагогічного під час нарахування пенсії тільки на підставі загального визначення цього поняття викликає певні труднощі, оскільки вимагає від інспекторів пенсійних фондів відповідної оцінки та порівняльного аналізу під час вирішення, чи є та чи інша діяльність, якою займався претендент на наукову пенсію, науково-педагогічною. Тому під час призначення пенсії можуть виникати суб'єктивні помилки, пов'язані зі встановленням того чи іншого працівника як науково-педагогічного. Визначення особи як науково-педагогічного працівника повинно здійснюватися за займаною нею посадою, яка характеризується певним колом службових обов'язків, повноважень і відповідальністю [2, с. 327].

Ступінь розробленості проблеми. У теоретичних дослідженнях Г.С. Гончарової, Н.М. Хуторян, Т.А. Романенко, М.М. Шумила, Н.М. Швець вже розглядалися проблемні питання щодо застосування переліків посад науково-педагогічних (наукових) працівників у зв'язку зі встановленням та реалізацією соціальних гарантій та призначенням наукової пенсії. Проте із прийняттям нового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» воно не втратило своєї актуальності.

Мета статті – розробка пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства, на основі аналізу наявних переліків посад науково-педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Завдання, поставлені державою перед вищими навчальними закладами, виконуються завдяки кропіткій праці науково-педагогічних працівників. Вони є одними з основних учасників освітнього процесу. У «Всесвітній декларації про вищу освіту XXI століття: підходи і практичні заходи» зазначено, що викладачі сьогодні повинні не тільки виступати джерелами знань, але й приділяти першочергову увагу тому, щоб прищеплювати студентам уміння вчитися, брати на себе ініціативу [3]. Це означає, що науково-педагогічні працівники повинні не тільки мати глибокі й системні знання в певній галузі науки та уміти передавати їх студентам, але й безпосередньо формувати їх особистість.

Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року № 848-VII законодавцем надано визначення поняття «науково-педагогічний працівник». У ст. 1 цього закону вказано, що науково-педагогічний працівник – вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) в університеті, академії, інституті професійно провадить педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого

звання, підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством [4].

У законі України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII міститься інша дефініція поняття «науково-педагогічний працівник» [5]. Так, у ст. 53 цього закону зазначено, що це особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах провадять навчальну, методичну, наукову (науково-технічну, мистецьку) та організаційну діяльність. Хоча ці визначення відрізняються одне від одного, але об'єднує їх те, що науково-педагогічні працівники у вищих навчальних закладах виконують педагогічну (науково-педагогічну) діяльність. Отже, слід виходити з того, що педагогічна (науково-педагогічна) діяльність – це один із видів професійної праці, виконання якої можливе за сукупності відповідної професії, посади, спеціальності, кваліфікації працівника. Тобто йдеться про складники забезпечення трудової функції. При визначенні трудової функції науково-педагогічного працівника сторонами трудового договору враховуються: профіль кафедри та її особливості (спеціалізація кафедри, передбачувана кількість навчальних дисциплін для викладання, загальний обсяг навчального навантаження науково-педагогічного складу кафедри з урахуванням необхідності виконання викладачами всіх видів навчальної, методичної, наукової та організаційної роботи в межах шестигодинного дня викладача); режим роботи (денна, заочна або дистанційна форма навчання); територіальне розташування факультету ВНЗ, проведення занять на інших факультетах або у інших будівлях факультету; види навчальної, методичної й організаційної роботи, характер і спрямованість наукових досліджень на кафедрі.

Сутнісними особливостями трудової функції зазначеної категорії працівників є, по-перше, різноманітність і різнохарактерність видів робіт; по-друге, зміст трудової функції цієї категорії працівників може бути реалізований тільки за умов органічного поєднання і реалізації кожного виду робіт. Недооцінка будь-якого з вказаних елементів призводить до викривлення її дійсного змісту [6, с. 7].

До основних посад науково-педагогічних працівників за ст. 55 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII відносяться: керівник (ректор, президент, начальник, директор); заступник керівника (проректор, віце-президент, заступник начальника, заступник директора, заступник завідувача), діяльність якого безпосередньо пов'язана з освітнім або науковим процесом; директор (начальник) інституту, його заступники, діяльність яких безпосередньо пов'язана з освітнім або науковим процесом; декан (начальник) факультету, його заступники, діяльність яких безпосередньо пов'язана з освітнім або науковим процесом; завідувач (начальник) кафедри, професор, доцент, асистент, викладач, старший викладач, викладач-стажист, директор бібліотеки, науковий працівник бібліотеки, завідувач аспірантури, докторантури.

Згідно з цим переліком до основних посад науково-педагогічних працівників віднесено

посади директора бібліотеки та наукового працівника бібліотеки. Дійсно, ці особи відіграють значну роль в освітньому процесі, їхня діяльність, перш за все, спрямована на забезпечення повного, якісного і оперативного бібліотечно-бібліографічного та інформаційного обслуговування студентів, аспірантів, професорсько-викладацького складу, наукових працівників, співробітників вищого навчального закладу та інших категорій читачів згідно з їх інформаційними запитами на основі широкого доступу до книжкових фондів. У цьому контексті постає питання, чи можна директора бібліотеки та наукового працівника бібліотеки віднести до основних посад науково-педагогічних працівників (які передбачено пунктами 5, 10, ч. 1 ст. 55 Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII) та чи займаються вони безпосередньо педагогічною діяльністю.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27 січня 1995 року № 32/95-ВР бібліотека – інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має підпорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки [7]. Бібліотеки за своїм призначенням поділені на публічні, спеціалізовані та наукові.

Розділ 1.1 Типового положення про бібліотеку вищого навчального закладу Міністерства освіти України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки за № 155 від 30 квітня 1998 року визнає бібліотеку навчальним, науковим, інформаційним, культурно-просвітницьким структурним підрозділом вищого навчального закладу [8]. З цього приводу слід підтримати думку Н.М. Хуторян, яка зазначає, що бібліотека вищого навчального закладу не є самостійною юридичною особою, а лише його структурним підрозділом, далеко не завжди відособленим, тому керувати бібліотекою як структурним підрозділом вищого навчального закладу може завідувач, а не директор. Крім того, діяльність структурних підрозділів у складі наукових установ, організацій та вищих навчальних закладів, яка спрямована на інформаційне (зокрема з наукової, науково-педагогічної, патентної, патентно-ліцензійної інформації), економічне (планово-економічне) та інше забезпечення, не може бути віднесена до науково-організаційної діяльності. А діяльність бібліотеки вищого навчального закладу спрямована саме на інформаційне забезпечення викладачів та студентів [2, с. 330].

Слід зазначити, що в Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників (випуск 81 «Культура і мистецтво») у розділі «Бібліотеки, централізовані бібліотечні системи» серед завдань і обов'язків директора бібліотеки не зазначено виконання ним навчальної роботи у ВНЗ, яка є невід'ємною і майже основною у праці науково-педагогічних працівників. Це зауваження стосується і наукового працівника бібліотеки. Крім цього, усі доплати, пільги бібліотечні працівники

отримують відповідно до законодавства про бібліотечну справу, а не про вищу освіту. Режим їх роботи також не співпадає із режимом науково-педагогічних працівників (скорочений режим робочого часу.)

Також не можна вважати обґрунтованим віднесення до посад науково-педагогічних працівників завідувача аспірантури, докторантури, тому що до трудових обов'язків таких працівників не входить виконання ними науково-педагогічної роботи з певної навчальної дисципліни в рамках ВНЗ, що є обов'язковою для науково-педагогічних працівників. Разом із тим законодавство не забороняє директору бібліотеки, науковому працівнику бібліотеки, завідувачу аспірантури, докторантури ВНЗ на умовах сумісництва бути залученими до освітнього або наукового процесу в рамках ВНЗ за наявності спеціальної підготовки (ступеня магістра з певної спеціальності, наукового ступеня або вченого звання з відповідної спеціальності – з огляду на формулювання ч. 9 ст. 55 Закону «Про вищу освіту»).

Отже, зважаючи на викладене, ст. 55 Закону «Про вищу освіту» потребує внесення відповідних змін.

Згідно з ч. 5 ст. 37 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848-VIII перелік посад наукових (науково-педагогічних) працівників установ, організацій, підприємств, вищих навчальних закладів, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги в разі виходу на пенсію відповідно до цієї статті, затверджується Кабінетом Міністрів України з урахуванням положень ст. 31 і ст. 32 цього закону. Отже, крім переліків, що безпосередньо містять Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» і Закон України «Про вищу освіту», існують відповідні переліки, затверджені Кабінетом Міністрів України.

Так, постановою Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 року № 257 затверджений Перелік посад наукових (науково-педагогічних) працівників підприємств, установ, організацій, вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги у разі виходу на пенсію відповідно до ст. 24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [9]. Цей Перелік визначає посади наукових працівників стосовно президій Національної академії наук України та галузевих академій наук; вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, наукових підрозділів у їхньому складі; Національної школи суддів; наукових установ і організацій, їх філій, відділень тощо; підприємств, установ, організацій, не зазначених вище. У контексті прийняття нового Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 848-VIII вищезгаданий Перелік потребує перегляду та приведення у відповідність до ч. 5 ст. 37 цього Закону.

Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників встановлено постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 963 [10], зокрема в її другому розділі зазначено посади науково-педагогічних працівників. Ними від-

повідно до цього переліку є: керівник (ректор, президент тощо), заступник керівника (перший проректор, проректор, перший віце-президент, віце-президент), діяльність якого безпосередньо пов'язана з навчально-виховним або науковим процесом, керівник філіалу, заступники керівника філіалу (діяльність яких безпосередньо пов'язана з навчально-виховним або науковим процесом), керівник вищого навчального закладу післядипломної освіти, що акредитований за III або IV рівнем, його заступники (діяльність яких безпосередньо пов'язана з навчально-виховним або науковим процесом), завідувач кафедри – професор, професор, доцент, старший викладач, викладач, асистент, викладач-стажист, провідний концертмейстер, концертмейстер, декан, заступник декана, керівник навчально-наукового інституту у складі вищого навчального закладу IV рівня акредитації, його заступники (діяльність яких безпосередньо пов'язана з навчально-виховним або науковим процесом), вчений секретар, завідувач: докторантурою, аспірантурою, ординатурою, інтернатурою, підготовчим відділенням. Зазначений Перелік застосовується при вирішенні питань щодо реалізації ст. 57 Закону України «Про освіту» [11] для визначення суб'єктів, які мають право на надбавку за вислугу років, допомоги на оздоровлення під час щорічної відпустки, і ст. 6 Закону України «Про відпустки» для визначення тривалості основної щорічної відпустки [12].

Якщо проаналізувати ті основні посади, що містить ст. 55 Закону «Про вищу освіту», то можна зробити висновок, що в ній не зазначено таких посад науково-педагогічних працівників, як керівник філіалу, заступники керівника філіалу (діяльність яких безпосередньо пов'язана з навчально-виховним або науковим процесом), керівник вищого навчального закладу післядипломної освіти, що акредитований за III або IV рівнем, його заступники (діяльність яких безпосередньо пов'язана з навчально-виховним або науковим процесом), провідний концертмейстер, концертмейстер, керівник навчально-наукового інституту у складі вищого навчального закладу IV рівня акредитації, його заступники (діяльність яких безпосередньо пов'язана з навчально-виховним або науковим процесом), вчений секретар, завідувач: ординатурою, інтернатурою, підготовчим відділенням, які є в Переліку від 14 червня 2000 року № 963.

Ми поділяємо думку Н.М. Хуторян, що існування переліків посад науково-педагогічних працівників, визначених в одному випадку законом, в іншому – Кабінетом Міністрів України, не буде сприяти однозначному розумінню та застосуванню їх на практиці під час призначення наукової пенсії.

Також слід зазначити, що в постанові Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 року № 346 в розділі IV міститься перелік посад педагогічних, наукових та науково-педагогічних працівників [13]. До нього включено певні посади, які помилково можуть бути віднесені до науково-педагогічних працівників (напри-

клад, завідувач навчально-методичного кабінету, відділу, лабораторії). На практиці це призводить до неоднозначності його застосування під час виплати пільг, компенсацій та призначення наукової пенсії. Таким чином, не можна визнати правильним таке становище, коли за одним переліком посада є науковою чи науково-педагогічною, а за іншим вона не є такою. З огляду на це чинні переліки посад науково-педагогічних працівників повинні бути ідентифіковані.

Висновки. У зв'язку з вищевикладеним вважаємо за доцільне встановити норму, згідно з якою перелік посад науково-педагогічних працівників, перебування на яких дає право на призначення наукової пенсії, визначається виключно законами України. З метою запобігання виникненню спорів з питань призначення наукової пенсії пропонуємо внести зміни до ч. 1 п. 5 та п. 10 ст. 55 Закону України «Про вищу освіту», які необхідно доповнити словами «діяльність яких безпосередньо пов'язана з освітнім або науковим процесом». Такі зміни вважаємо виправданими, оскільки завдання та обов'язки, що покладаються на директора бібліотеки, наукового працівника бібліотеки, завідувача аспірантури, докторантури не містять вказівок на виконання ними науково-педагогічної (наукової) роботи з певної навчальної дисципліни в рамках вищого навчального закладу, що є обов'язковою для науково-педагогічних працівників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: схвалено Указом Президента України № 343/2013 від 25 червня 2013 року // Уряд. кур'єр. – 2013. – № 117. – С. 11–13.
2. Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні: монографія / Н.М. Хуторян, М.М. Шумило, М.П. Стадник та ін. – Київ: Ін Юре, 2012. – 540 с.
3. Всесвітня декларація «Про вищу освіту для XXI століття: підходи та практичні заходи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-joe.ru/sod/99/4/99/st180.html>
4. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2016 року № 848-VIII // Відом. Верхов. Ради України. – 2016. – № 3. – Ст. 25.
5. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року // Відом. Верхов. Ради України. – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004.
6. Красюк Т.В. Правове регулювання робочого часу та часу відпочинку науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. – Трудове право; право соціального забезпечення / Т.В. Красюк. – Харків, 2008. – 20 с.
7. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27 січня 1995 року № 32/95-ВР. // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 7. – Ст. 45.
8. Про затвердження Типового положення про бібліотеку вищого закладу освіти Міністерства освіти України, затв. наказом МОН № 155 від 30 квітня 1998 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3097/.
9. Перелік посад наукових (науково-педагогічних) працівників підприємств, установ, організацій, вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на призначення пенсії та виплату грошової допомоги у разі виходу на пенсію відповідно до статті 24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»: постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2004 року № 257 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 10. – Ст. 590.
10. Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників: постанова Кабінету Міністрів України від

14 червня 2000 року № 963 // Офіц. вісн. України. – 2000. – № . – Ст. 1015.

11. Про освіту: Закон України від 23 травня 1991 року № 1060-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 34. – Ст. 491.

12. Про відпустки : Закон України від 15 листопада 1996 року № 504/96 ВР// Відом. Верхов. Ради України. – 1997. – № 2. – Ст. 4.

13. Про затвердження Порядку надання щорічної основної відпустки тривалістю до 56 календарних днів керівним працівникам вищих навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам (зі змін. і допов.): постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 року № 346 // Офіц. вісн. України. – № 16. – С. 74.